

Światowy Związek Żołnierzy Armii Krajowej

Środowisko Wileńskie w Warszawie

Janusz Bohdanowicz

**3. B R Y G A D A
S Z C Z E R B C A
A R M I A K R A J O W A
O K R Ę G W I L E Ń S K I**

Wydanie II
Warszawa 2008 r.

Opracował : Janusz Bohdanowicz „Czortek”
Korekta Ewa Chyża-Dunowska

Materiały opisowe , portrety oraz fotografie
z archiwum własnego.

Adres kontaktowy. Janusz Bohdanowicz
02-647 Warszawa ul. Bachmacka Nr 4 m 66
Tel. 22-854-05-23, kom.662-249-166
E-mail: **www.akwilno.pl**

Spis treści.

1. Historia Brygady. Oprac. Zenon Sarnecki „Sarna”.
2. Kalendarium działań bojowych.
3. Życiorys Komendanta.
4. Organizacja Brygady.
5. Fotografie.

1. Historia Brygady.

Powstanie 3-ciej Brygady sięga początku września 1943 r. kiedy to na północ od Wilna w rejonie Sużan organizuje się 17 osobowy Oddział Partyzancki, którym dowodził por. Gracjan Fróg „Góral”.

Oddział przechodzi szkolenie partyzanckie i wojskowe, chrzest bojowy (Pokirnie) pierwszy ranny. W końcu października Oddział przemieszcza się na tereny południowe od Wilna. W listopadzie przeprowadza szereg akcji zbrojnych na majątki, posterunki i transporty okupanta (m. inn. Worniany, Kamienny Łuh, Taboryszki, Turgiele). Likwiduje konfidentów, niszczy akta gminne, zdobywa broń.

Komendant zmienia oficjalnie pseudonim z „Górala” na „Szczerbiec”. W końcu roku stan Oddziału liczy około 70 żołnierzy. W międzyczasie Oddział otrzymuje nazwę 3. Brygada Partyzancka Armii Krajowej.

Od drugiej połowy grudnia 1943 r. do końca lutego 1944 r. Brygada współdziała z 6. Brygadą dowodzoną przez por. cc. Adama Boryczkę ps. „Tońko”.

8 stycznia 1944 r. we wsi Mikuliszki połączone brygady rozbijają ekspedycję karną żandarmerii niemieckiej i policji litewskiej, która traci 25 zabitych. Straty własne 5 poległych.

Akcje zbrojne na miejscowości: Rudomino, Polany, Szumsk, stacja kolejowa Kiena, Mickuny, Graużyszki, Czarny Bór, Biała Waka, Wojdaty całkowicie dezorganizują administrację okupanta.

W nocy z 29 na 30 marca 1944 r. Brygada opanowała miasto powiatowe Nowe Troki, zdobyła pokaźną ilość broni, żywności, odzieży i pieniędzy. W walce o Nowe Troki zginął kolejny partyzant. Była to wspólna akcja z 7. Brygadą „Wilhelma”.

Z 13 na 14 maja 1944 r. Brygada przy współudziale 8. Brygady por. „Tura”, 9. Brygady chor. „Małego”, 12. Brygady por. „Cerbera” i 13. Brygady por. „Nietoperza” zdobyła miasteczko Murowana Oszmianka. Wojska policyjne gen Plechawiciusa straciły 60 zabitych, ponadto 200 żołnierzy trafiło do niewoli. Zginęło 11 partyzantów, 25 zostało rannych w tym Komendant Brygady „Szczerbiec”.

W okresie wiosennym nastąpił dynamiczny rozwój Brygady. W terenie działały trzy kompanie piechoty, szwadron kawalerii, pluton CKM, drużyna granatnika, motocykliści, cykliści, kolumna samochodowa, żandarmeria, łączność, rusznikarze, szpital polowy w Onżadowie.

Dnia 7 lipca 1944 r. w ramach Operacji „Ostra Brama” Brygada w sile około 700 dobrze uzbrojonych żołnierzy uderzyła na Wilno. W walkach o Wilno zginęło ponad 50 partyzantów. Pochowani zostali na cmentarzu Rossa przy Mauzoleum Marszałka Piłsudskiego oraz w bratniej mogile na cmentarzu w Kolonii Wileńskiej.

17 lipca 1944 r. na odprawie oficerów Armii Krajowej w Boguszach, został aresztowany Komendant „Szczerbiec”, a w dniu następnym część Brygady została rozbrojona i aresztowana przez wojska NKWD, osadzona w obozie Miedniki Królewskie, wywieziono stamtąd do Kaługi (ZSRR).

Zwolnieni, powrócili do Kraju w styczniu 1946 r.

2. K A L E N D A R I U M
D Z I A Ł A Ń B O J O W Y C H
3 - cie j B R Y G A D Y por. GRACJANA FRÓGA
„S Z C Z E R B C A”

- 02.10.1943r. Okolice **Sużan**. Połączenie się Oddziałów Partyzanckich por. "Dzika" i por. "Górala" późniejszy „Szczerbiec” w jeden Oddział, którego dowództwo objął por. „Góral”, „Szczerbiec”.
- 03.10.1943r. **Pokirnie**. Akcja zbrojna z policją litewską.
- 05.11.1943r. **Worniany**. Rozbicie aresztu policyjnego uwolnienie aresztowanych członków konspiracji.
- 08.11.1943r. **Majątek Dubniszki**. Akcja zbrojna z ochroną majątku przez żołnierzy niemieckich, rozbrojenie ich.
- 11.11.1943r. Okolice **Sużan**. Komendant zmienia dotychczasowy pseudonim „Góral” na „Szczerbiec”.
- od 12.11.do Zmiana miejsca postojów, przemarsz na południe od **Wilna**. Szkolenie
- 18.12.1943r. nowo wstępujących, zasadzki szosowe na kolumny transportowe niemieckie i litewskie.
- 20.12.1943r. **Jankańce**. Nieudana próba zmiany Komendanta przez szefa Kedywu Okręgu Wileńskiego. Względy polityczne.
- 21.12.1943r. **Kamienny Łuk**. Zasadzka na kolumnę samochodów niemieckich.
- 28.12.1943r. **Turgiele**. Rozbicie posterunku policji niemieckiej. Spalenie akt gminnych. Akcja wspólna z 6. Brygadą por. „Tońko”.
- 31.12.1943r. **Lasy Stockie**. Likwidacja rabunkowej bandy sowieckiej. Akcja wspólna z 6. Brygadą por. „Tońko”.
- 08.01.1944r. **Mikuliszki**. Rozbicie ekspedycji karnej policji niemieckiej i litewskiej. Akcja wspólna z 6. Brygadą mjr. „Konara”.
- 17.01.1944r. **Rudomino**. Rozbicie posterunku policji litewskiej. Zniszczenie akt gminnych. Akcja wspólna z 6. Brygadą por. „Tońko”.
- 21.01.1944r. **Polany**. Rozbicie posterunku policji litewskiej. Zniszczenie akt gminnych. Akcja wspólna z 6. Brygadą por. „Tońko”.

- 28.01.1944r. Pod **Szumskiem**. Potyczka z policją litewską i żandarmerią niemiecką.
- 23.02.1944r. **Miedniki**. Zasadzka na szosie na kolumnę samochodową wojska niemieckiego.
- 01.03.1944r. Pod **Szumskiem**. Rekwizycja koni w majątku pod zarządem niemieckim dla kawalerii.
- 11.03.1944r. **Mickuny**. Rozbrojenie posterunku policji litewskiej.
- 15.03.1944r. **Grauzyszki**. Opanowanie posterunku policji litewskiej. Zniszczenie akt gminnych.
- 17.03.1944r. **Czarny Bór**. Akcja nie udana.
- 21.03.1944r. **Biała Waka**. Rozbrojenie funkcjonariuszy organizacji Todt, w przetwórni torfu, zniszczenie urzędów. Akcja wspólna z 7. Brygadą por. „Wilhelma”.
- 30.03.1944r. **Nowe Troki**. Zdobywanie miasta zniszczenie akt, zdobycie zaopatrzenia aprowizacyjnego i wojskowego. Ubezpieczenie akcji przez 7. Brygadę por. „Wilhelma”.
- 06.04.1944r. **Soleczniki Wielkie** i majątek 1 Maj. Akcja rekwizycyjna.
- 19.04.1944r. **Turgiele**. Wizytacja Brygady przez Komendanta Okręgu Wileńskiego. Pierwsze odznaczenia.
- 23.04.1944r. Koło wsi **Lipki**. Potyczka kawalerii brygadowej z patrolem wojska niemieckiego.
- 25.04.1944r. **Jaszuny**. Akcja bez powodzenia.
- 04.05.1944r. **Pawłowo**. Rozbicie kompani wojska litewskiego będącego w służbie niemieckiej.
- 3.05. 1944r. **Murowana Oszmianka**. Zdobywanie miasteczka, rozbicie dwu kompani wojska litewskiego będącego w służbie niemieckiej, po rozmundowaniu zwolnienie około dwustu jeńców litewskich. Akcja wspólna z 8 Brygadą por. „Tura” i 12 Brygadą por. „Cerbera”.
- 15.05.1944r. **Turgiele**. Wydzielenie z kawalerii brygadowej dwóch plutonów dla nowo powołanego Oddziału Rozpoznawczego Komendanta Okręgu.
- 03.06.1944r. Pod **Jaszunami**. Zasadzka na szosie na kolumnę samochodów wojska niemieckiego.
- 13.06.1944r. Pod **Jaszunami**. Akcja szosowa bez powodzenia.
- 16.06.1944r. Dołączenie do Brygady plutonu Szarych Szeregów - harcerzy z Wilna.
- 27.06.1944r. Pod **Solecznikami**. Zasadzka na szosie na kolumnę samochodową wojsk niemieckich.
- 29.06.1944r. Pod **Rudominem**. Walka spotkaniowa z oddziałem lotniczych wojsk niemieckich.
- 30.06.1944r. Pod **Kozłówką**. Zasadzka na szosie do **Michaliszek** na kolumnę samochodową wojsk niemieckich. Akcja wspólna z 1. Brygadą por. „Juranda”.
- 06.07.1944r. **Kiena**. Akcja na bunkry kolejowe.
- 07.07.1944r. **Kolonia Wileńska**. Akcja „Ostra Brama” atak na miasto Wilno od strony zachodniej. Przejście przez tory kolejowe.
- 08.07.1944r. **Wilno**, przedmieście **Belmont**. Próby zdobycia bunkrów ziemnych wojsk niemieckich broniących miasto.

- 10.07.1944r. Wycofanie Brygady z linii frontu. Pierwsze nieporozumienia z dowództwem wojsk sowieckich.
- 17.07.1944r. Podczas odprawy oficerów Armii Krajowej w **Boguszach** aresztowanie przez wojska NKWD Komendanta Brygady por. „Szczerbca”.
- 18.07.1944r. **Puszcza Rudnicka**. Okrążenie przez wojska NKWD żołnierzy Brygady, rozbrojenie, aresztowanie i pod konwojem odprowadzenie do obozu w **Miednikach** Królewskich.
- 28.07.1944r. Przeprowadzenie pod konwojem wojsk NKWD do stacji kolejowej **Kiena**. Załadowanie do wagonów towarowych i wywiezienie do **Kaługi**.

3. ŻYCIORYS

DOWÓDCY 3 BRYGADY PARTYZANCKIEJ

por/kpt. GRACJANA FRÓGA
„SZCZERBIEC”

Urodził się 8.12.1911 r. w Laskówce woj. lwowskie. Po uzyskaniu matury w 1931 r. wstąpił do Szkoły Podchorążych Piechoty w Ostrowi Komorowie, którą ukończył w stopniu podporucznika w 1935 r. Otrzymał przydział do służby stałej w 2 pułku strzelców podhalańskich w Sanoku.. W tym samym roku został skierowany do Centrum Wyszkozenia Broni Pancernej w Modlinie. Po ukończeniu przeszkolenia skierowany do 33 Dywizjonu Samochodów Pancernych w Wilnie. W roku 1937 otrzymał awans na stopień porucznika. W wojnie 1939 r. brał udział jako dowódca szwadronu technicznego Dywizjonu Pancernego Wileńskiej Brygady Kawalerii. Pod Tomaszowem dostał się do niewoli niemieckiej, z której uciekł i przedarł się do Wilna. W końcu 1939 r. został zaprzysiężony i rozpoczął działalność konspiracyjną w ramach powstającego Garnizonu miasta Wilna. Aresztowany przez NKWD w maju 1941 r. przebywał w więzieniu przy ul. Ofiarnej, skąd dnia 21 czerwca 1941 r. został przetransportowany na stację kolejową w Wilnie i załadowany do wagonów. W dniu wybuchu wojny sowiecko – niemieckiej 23.06.1941r. wagon, w którym przebywał został przez kolejarzy polskich odczepiony od ostatniego pociągu z aresztowanymi przeznaczonymi do wywiezienia i oswobodzony. We wrześniu 1943 r. wraz z kilkoma żołnierzami wychodzi w pole i tworząc w okolicach Bujwidz stałą bazę. Tocząc walki zaczepne i spotkaniowe zdobywa broń, amunicję i wyposażenie wojskowe dla powiększającego się stale stanu osobowego Oddziału. Pod koniec roku 1943 przemieszcza się z Oddziałem na południe od Wilna w okolice Turgiel. Liczne walki powodują likwidację administracji niemieckiej na tamtym terenie. 13.05.1944 r. w czasie walk o Murowaną Oszmiankę został ranny. W akcji „Ostra Brama” dowodzona przez niego Brygada dociera do przedmieść miasta Wilna, ponosząc duże straty. Po walkach o Wilno otrzymuje awans na stopień kapitana. Dnia 17.07.1944 będąc uczestnikiem odprawy oficerów Armii Krajowej w Boguszach został aresztowany przez NKWD i przebywał w więzieniu w Wilnie przy ul. Ofiarnej. Wiosną 1945 r. przetransportowany do obozu NKWD w Riazaniu, następnie przewieziony do obozu NKWD w Diagilewie, skąd zbiegł w marcu 1946 r. i przedostał się do Polski. Zamieszkał w Łodzi. Aresztowany przez UB 10.08.1948 r. po spreparowanym procesie został skazany przez Sąd Wojskowy 13.02.1951 r. na karę śmierci. Wyrok wykonano 11.05.1951 r., a ciało pochowano w nieznanym nikomu miejscu. Po przeprowadzeniu procesu rehabilitacyjnego wyrokiem Wojskowego Sądu w Warszawie dnia 17.01.1969 r., który stwierdził fałszywość dowodów służących do sporządzenia aktu oskarżenia został oczyszczony z zarzutów , a wyrok anulowany. Obecnie symboliczny grób kpt. Gracjana Fróga znajduje się na Cmentarzu Powązkowskim w Warszawie.

Odznaczenia :Krzyż Orderu Virtuti Militari 5 kl.

Krzyż Walecznych

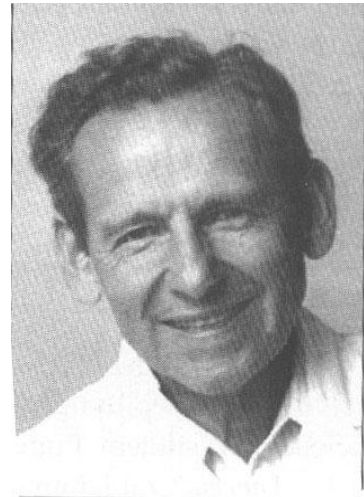
Srebrny Krzyż Zasługi z mieczami.

4. Organizacja Brygady.

Komendant Brygady por. Gracjan Klaudiusz Fróg "Szczerbiec",
"Subisław", "Góral", "Zapora", "Mocarny".
Szef Sztabu por. Edward Dziemieszkiewicz "Bem".
Lekarz Brygady ppor. Lech Iwanowski "Lancet".
Dowódca 1 kompanii ppor. Romuald Rajs "Bury".
Dowódca 1 plutonu 1 komp. Franciszek Gradzewicz "Bosy".
Dowódca 2 plutonu 1 komp. Edward Szostak "Silnik".
Dowódca 3 plutonu 1 komp. Marian Korejwo "Milimetr".
Dowódca 2 Kompanii por. Wiktor Jagoda "Brzoza".
Dowódca 1 plutonu 2 komp. Władysław Markowski "Dżumba".
Dowódca 2 plutonu 2 komp. Henryk Siemaszko "Dłuższy".
Dowódca 3 plutonu 2 komp. Tadeusz Kuberski "Wyrwa".
Dowódca 3 kompanii ppor. Jan Kasprzycki "Joe".
Dowódca 1 plutonu 3 komp. Robert Nakwas-Pugaczewski "Okoń".
Dowódca 2 plutonu 3 komp. Mieczysław Zajewski "Turbacz".
Dowódca 3 plutonu 3 komp. Henryk Iwaszkiewicz "Ojciec".
Dowódca 4 kompanii por. Zygmunt Kerney "Kirkor".
Dowódca 1 plutonu 4 komp. Włodzimierz Jurasow "Wiarus".
Dowódca 2 plut. 4 komp. ppor. Kazimierz Sutowicz "Kromoła".
Dowódca 3 plut. 4 komp. Jan Duchowski "Owieczka".
Dowódca szwadronu kawalerii rtm. Stanisław Zybert-Platter "Wisling".
Dowódca 1 plutonu Kazimierz Chmielowski "Rekin".
Dowódca 2 plutonu por. Wieńczysław Pławiński „Harap”.
Dowódca 3 plutonu Leonard Kulewicz "Szpak".
Dowódca plutonu CKM pchor. Władysław Masiulani "Robak".
Dowódca kolumny samochodowej kpt. Konstanty Szczerba-Majewski "Biały".
Dowódca plutonu cyklistów por. Kazimierz Wędzicha "Krak".
Dowódca żandarmerii Jan Murawiński "Szczupak".

Por. Gracjan Klaudiusz
Fróg "Szczerbiec"
Komendant 3. Brygady

Ppor. Lech Iwanowski
lekarz 3. Brygady
„Lancet”.

Ppor. Romuald Rajs "Bury"
dowódca 1 kompanii

Franciszek Gradzewicz "Bosy"
d-ca 1 plutonu 1 kompanii

Edward Szostak "Silnik"
d-ca 2 plutonu 1 kompanii

Marian Korejwo "Milimetr"
d-ca 3 plutonu 1 kompanii.

Por. Wiktor Jagoda "Brzoza"
Dowódca 2 kompanii

Władysław Markowski
„Dżumba" d-ca. 1 plutonu 2 kompanii.

Henryk Siemaszko "Dłuższy"
d-ca. 2 plutonu 2 kompanii

Tadeusz Kuberski "Wyrwa"
d-ca. 3 plutonu 2 kompanii

Por. Jan Kasprzycki "Joe"
Dowódca 3 kompanii

Robert Nakwas-Pugaczewski
"Okoń" d-ca 1 plutonu 3 kompanii.

Henryk Iwaszkiewicz "Ojciec"
d-ca. 3 plutonu 3 kompanii.

por. Zygmunt Kerney
„Kirkor” d-ca 4 kompanii

rtm. Stanisław Zyberk-Plater
"Wisling"
d-ca szwadronu kawalerii

Kazimierz Chmielowski
"Rekin"
d-ca 1 plutonu kawalerii.

5. Fotografie.

Komendant Brygady "Szczerbiec" składa meldunek Komendantowi Okręgu Wileńskiego ppłk Aleksandrowi Krzyżanowskiemu "Wilk" podczas jego pobytu w Turgielach w kwietniu 1944 r. W szeregu stoi 1 pluton 2 kompanii Władysława Markowskiego "Dżumba".

Turgiele. Kwiecień 1944 r. Szwadron kawalerii Brygady pod dowództwem por. Władysława Kitowskiego "Grom".

2 kompania por. Jan Kasprzycki "Joe", dalej Józef Cyr "Zjawa", NN, Jerzy Ossowski "Osa",
pozostali NN

3 pluton 3 kompanii Henryka Iwaszkiewicza "Ojciec".
Turgiele. Maj 1944 r.

2 pluton 2 kompanii Henryka Siemaszki "Dłuższy" w
przemarszu przez wieś. Turgiele. Kwiecień 1944 r.

Turgiele. Kwiecień 1944 r. Stoją od lewej ; NN,
Witold Łukowski "Zarian", Czesław Stankiewicz "Zaskoczek",
Wacław Barbarowicz "Baśka", Romuald Rajs "Bury", Józef
Surowiak "Bohdan", Eugeniusz Korejwo "Mat".

Przemarsz Brygady, zmiana miejsca postoju. Wiosna 1944 r. Okolice Sorok Tatarów.

Powrót z patrolu. Od lewego : Jerzy Ossowski "Osa", Ryszard Bładosz "Ryś". Robert Nakwas-Pugaczewski "Okoń" Wiosna 1944 r.

2 kompania por. Jan Kasprzycki "Joe", Turgiele. Kwiecień
1944 r. Pierwszy od lewej : por. Władysław Kitowski "Grom"

1 Pluton 1 Kompanii we wsi Wasiołce. Przed atakiem na Murowaną Oszmiankę.

Turgiele. Kwiecień 1944 Wręczanie odznaczeń bojowych żołnierzom 3 Brygady. Od lewej: por. Gdacjan Fróg "Szczerbiec", Lech Iwanowski "Lancet", Romuald Rajs "Bury", Robert Nakwas - Pugaczewski "Okoń", NN "Burza", Kazimierz Chmielowski "Rekin". Henryk Siemaszko "Dłuższy".

2 kompania, 2 pluton Od lewej : Władysław Bortkiewicz "Zbój", Tadeusz Rossodawski "Piotruś", Zenon Sarnecki "Sarna", Henryk Stempowski "Step", Henryk Siemaszko "Dłuższy", Romuald Drutel „Komar”, Stanisław Zmitrowicz "Rudy", NN "Negus", NN "Silnik", Wienczysław Ławrynowicz "Kmieć".

Pod Wilnem. Początek czerwca 1944 r. Od lewej
Romuald Rajs "Bury" i ppor. Józef Surowiał

1 kompania przed wymarszem na akcję Nowe Troki. Koniec marca 1944 r.

Stoją od lewej: Leonard Siemaszko „Długi”, Henryk Siemaszko „Dłuższy”, Franciszek Koprowski „Konar” Wiktor Kierkuć „Nosal”, Zbyszko Siemaszko „Swojak”.

Grupa żołnierzy z 1 kompanii Rajmunda Rajsa „Bury”.
Pierwszy od lewej Władysław Pieracki „Pirat”.

Drużyna „Jastrzębia” Józefa Bandzo

Pluton Franciszka Gradzewicza „Bosy”
drugi od lewej Jan Milewski „Wąsik”. Luty 1944 r.

I kompania Romualda Rajsa „Bury”. Czwarty od prawej Tadeusz Drużyłowski „Placek”

Epitafium poległych, zamordowanych i zaginionych żołnierzy 3. Brygady por. „Szczerbca” w Bazylice Mariackiej w kaplicy Św. Barbary w Gdańsku.

Epitafium poległych, zamordowanych i zaginionych żołnierzy 3. Brygady por. „Szczerbca” w kościele pod wezwaniem Matki Boskiej Ostrobramskiej w Szczecinie – Żelechowo.

PANNO OSTROBRAMSKA
MÓDL SIĘ ZA POLEGŁYCH
POMORDOWANYCH, ZAMĘCZONYCH
W WIEZIENIACH I KAGRACH
ŻOŁNIERZY 3 BRYGADY AK
„SZCZERBCA”
KPT. GRACJANA FRÓGA
ZAMORDOWANEGO W KAZAMATACH
UB W 1951R
TOWARZYSZE BRONI
„MY WILEŃSKIE DZIECI
SZCZERBCA ODDZIAŁ TRZECI”

Epitafium poległych, zamordowanych i zaginionych
żołnierzy 3. Brygady por. „Szczerbca” w kościele
garnizonowym pod wezwaniem Św. Elżbiety
we Wrocławiu przy Rynku.

Cmentarz żołnierzy 3. Brygady por. „Szczerbca” w Kolonii Wileńskiej koło Wilna. Republika Litewska.

Cmentarz żołnierzy 3. Brygady por. „Szczerbca” i 6. Brygady por. „Tońka” w Mikuliskach. Białoruś.

Krzyż centralny i tablica epitafijna
na cmentarzu brygadowym w Mikuliskach
Republika Białoruska.